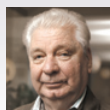

TÍÐARGREIN

Tórbjørn
JacobsenJóannes
EidesgaardHans Pauli
StrømHergeir
NielsenJógvan
SundsteinEdmund
Joensen

Hans Pauli Strøm

fyrirverandi løgtingsmaður og lands-
stýrismaður fyri Javnaðarflokkin

Tað fíggjarliga waterpassið:

Jú javnari, jú betri og sterkari samfelag

Nú USA og forsetavalið hefur staðið ovast á tíðindabreddanum í langa tíð, er nógv at undrast á hagani frá. Hvussu ber tað til, at samstundis sum hetta er heimsins ríkasta land, so hefur tað eisini lutfalsliga flest fólk í fongsli, størsta pinkubarnadeyða, ringasta harðskap, flest morð, verstu likams- og sálarheilsustøðu, versta fátækradømi, verri barnavælfærd og størsta ovurfita millum fólk, samanborið við hini londini í ríka vesturheiminum?

Hvussu ber tað til, at júst í slíkum viðurskiftum standa lond sum USA, Bretland, Portugal og Australia so langt úti í tí skeiva borðinum, meðan vit heilt úti í hinum borðinum finna lond sum Noreg, Japan, Svøríki, Belgia – og Føroyar? Hvat er tað fyri grundleggjandi eyðmerki, ið skilja hesi londini og ger hendan munin?

Tað kunnu vit nú siga við eini vísindaligari staðfesting: tað avgerandi eyðmerkið er tann fíggjarligi ójavnin í samfelagnum:

a) Jú størri fíggjarligur ójavnin millum landsins borgarar, jú verri stendur landið seg á øllum mátum fyri trivnaði, sosialari og heilsuligari vælfærd í víðastu merking.

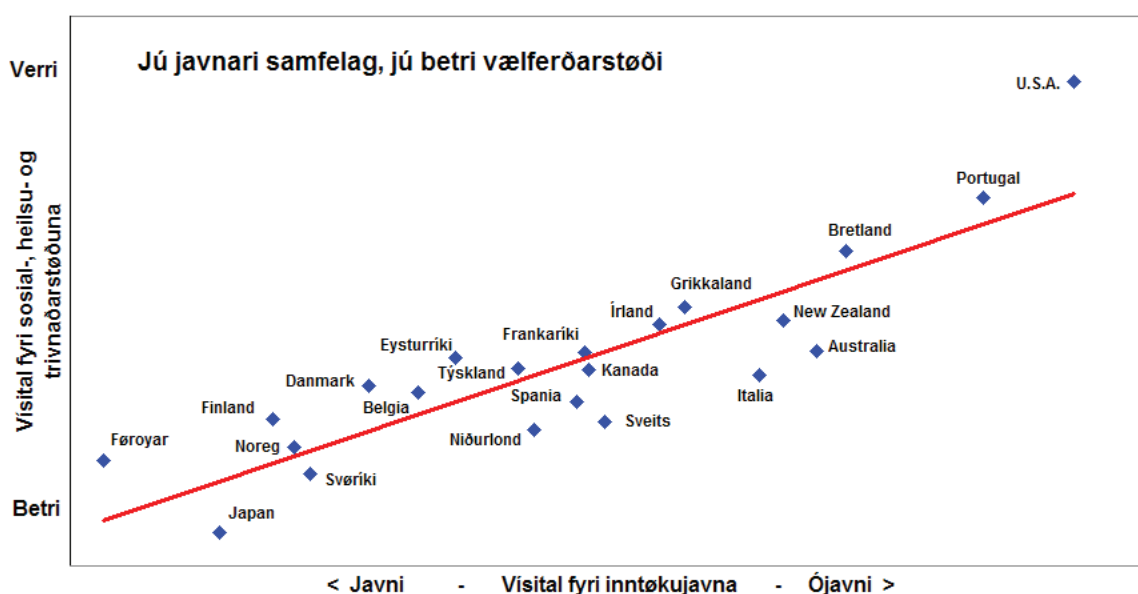
b) Hetta er ikki bara galdandi fyri tey »á niðastu rókum«, men fyri allar samfelagsbólkar, frá teimum fátæku upp til tey væl-bjargaðu.

c) Jú størri ójavnin, jú meira skaðar tað samfelagið sum heild og ger tað veikari.

d) Jú javnari ráðini eru býtt millum borgararnar, jú betri eru livilíkindini hjá øllum samfelagsbólum, lágum eins og høgum. Størri javnaður gagnar øllum samfelagnum.

Javnaður og vælfærd máld og vígað í 20 londum

Hetta er høvuðsniðurstøðan í størstu samfelagsfrøðiligu verkætlan higartil, ið samanber fíggjarviðurskipti og livikor hjá borgarunum í 20 londum í vesturheiminum. At samanberingin júst fevnir um hesi londini er fyri tað fyrsta, tí tey líkjast meir og eru betur samanberiligt enn onnur, sum framkomin lond við sama marknaðarbúskapi og demokratisku stjórnskipanum. Í øðrum lagi er avmarkingin treytað av tókum einsháttadum data-

grundarlagi til vísindaliga hald-góðar samanberingar.

Hetta er úrslitið av 30 ára longum kanningarverki hjá bretsku vísindafólkunum Richard Wilkinson, professara í sosial- og heilsufrøði, og Kate Pickett, professara í epidemiologi, samanfatað í bókaverkinum »The Spirit Level«. Undirheitið á fyrstu útgávuni frá 2009 var »Why greater equality makes societies stronger«, alto »Hví størri javnaður ger samfelagið sterkari«. Á myndini niðanfyrir av nýggjastu útgávuni er undirheitið broytt á sigandi hátt til: »Hví javnaður er betri fyri ein og hvønn«.

Spirit Level sipar ikki til nakað andaligt fyrbrigdi, men er enska heitið fyri tað, sum vit úr týskum kalla waterpas – handverkstólið vit brúka fyri at finna ta vatnrøttu javnvágina.

Samanhangurin millum ójavna og vælfærd

»The Spirit Level« lýsir samanhangin millum:

a) fíggjarliga inntøkuójavnan, máldur sum lutfallið millum inntøkuna hjá tí fátækasta fimtinginum og tí ríkasta fimtingin av fólkinum, og

b) vítal fyrri sosiala, heilsuliga og trivnaðarliga vælfærdarstöðið, sett saman saman av sonevndum indikatorum sum: lívsævilongd, útbúgvingarførleiki, barnadeyðiligheit, fongsling, harðskapur og morð, teenage-føðingar, álit borgaranna millum, ovurfita, sálarsjúka, rúsmisnýtsla og sosial fastlæsing.

Wilkinson og Pickett lýsa ikki

bert tað sterka sambandið millum fíggjarliga ójavnan og hetta samansetta vælfærdarvísitalið. Tey lýsa eisini í 9 kapitlum, hvussu tað fyri hvønn einstakan av hesum 9 indikatorum er eitt óreingiligt samband við fíggjarliga ójavnan í samfelagnum.

Datagrundarlagið hjá Wilkinson & Pickett er offisiellar skráir og rapportir frá ST, OECD, WHO, UNICEF, US-census Bureau, London School of Economics o.ø. altjóða stovnum, frá árunum 2000-2007. Føroyatølini eru frá Hagstovuni fyri 2010.

Grafiska myndin vísir, hvussu tey 20 londini í »The Spirit Level« standa seg í hesum sambandi millum fíggjarligan ójavna og samansetta vísitalið fyrri sosiala, heilsu og trivnaðarliga vælfærd. Jú verri stendur til, jú longri høgumegin og ovarliga standa londini á stiganum. Jú longri vinstrumegin og niðarlaga, jú betri.

Føroyar havi eg sett inn á myndina, hóast tað bert er upplýsingargrundarlag fyri nøkrum av sosialu indikatorunum. Í teimum førurum liggja vit tó í nógv besta endanum av norðanlondum, so eg havi loyvt mær at seta føroyska vælfærdarvísitalið sum miðaltal fyri Noreg og Svøríki. Hinvegin hava vit fullgott og altjóða samanberiligt vítal fyrri fíggjarliga inntøkuójavnan (sí heimasíðuna hjá Hagstovu Føroya).

Eg havi sjáldan lisið eina bók um samfelagsviðurskipti, ið setir so nógv upp á pláss sum »The Spirit Level«. Samstundis so lættlís. Men hon er eisini blivin

ein tann mest slóðbrótandi og umrødda bók um samfelagið í okkara parti av heiminum seinastu árin. Hon skjalfestir, hvussu flestu lívskor, frá deyðiligheit til sálarheilsu, frá harðskapi til útbúgvingarførleika, eru beinleiðis ávirkað av – ikki hvussu ríkt samfelagið er – men hvussu javnt tað er skipað; at samfeløg við stórum inntøkuójavna er ringt fyri øll, eisini tey vælbjargaðu. Men hon peikar eisini á, hvussu vit kunnu finna positivar loysnir og flyta okkum fram móti eini eydnuríkari framtíð. Eggjandi, avbjóðandi og sannførandi er »The Spirit Level« boðberi fyri eini nýggjari positivari hugsan um okkara politisku virkismøguleikar fyri at skapa eitt betri samfelag. Sum skoðsmálið frá bretska dagblaðnum The Guardian: »A big idea, big enough to change political thinking«.

»The Spirit Level« hefur sett røring í politisku og almennu debattina víða um, um tann týdning fíggjarligur javni og ójavni hava fyri samfelagsmenningina, enntá tvørtur um vanligu politisku mörkini. T.d. hefur bretska konservativi forsætismálaráðharrin David Cameron sagt um bókina, at hon vísir, »that among the richest countries, it's the more unequal ones that do worse according to almost every quality-of-life indicator«. Eins og Ed Miliband, Labour-formaðurin: »I do believe this country is too unequal and the gap between rich and poor doesn't just harm the poor, it harms us all.«

»The Spirit Level« er komin út

í 20 londum. Ein dansk útgáva er komin nú í oktober á Informations Forlag.

»Yes, we are all in this together«

Soleiðis kalla rithøvundarnir eina stutta grein, tey hava skrivað í smb. við nýggjastu útgávuna, við eftirmerking og viðmerkingum til móttøkuna, umrøðuna og kritikkin, sum bókina hefur fingið: <http://www.newstatesman.com/society/2010/11/inequality-social-health-essay>

»We are all in this together« sipar til, at stríðið móti ójavna er eitt felags projekt, at tað snýr seg um samfelagsdygdina, til gagns fyri okkum øll.

Á heimasíðuni (við heitinum »The Equality Trust«) er hópur at lesa um bókina, ummæli, nærri frágreiðingar og supplerandi tilfar, m.a. slides frá øllum myndum í bókini:

<http://www.equalitytrust.org.uk/resource/the-spirit-Level>

Í endan av nevndu grein hava tey ein hugvekjandi boðskap: »Nú er tíðin, at javnaðarsinnað (»egalitarians«) reisa seg á almenna pallinum. Tað kunnu vit gera, sannførd um, at sannleiksvirði í okkara hugsanum er blivið váttað í størri mun, enn tey flestu okkara ímyndaðu sær«. »Javnaðarsinnað« gongur sjálvsagt langt út um tann týdning, orðið hefur í føroyskum flokspolitiskum týdningi.

»The Spirit Level« er krút til øll teirra, ið vilja stríðast móti niðurgangsleiðini hjá føroysku høggrasamgonguni hjá Jørgen & Jenisi, Kára og Kaj Leo.

